

ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

EQUITY ACCOUNTING ACCORDING TO NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS

УДК 657

Фальченко О.О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу та обліку Харківський національний технічний університет «Харківський політехнічний університет»

У статті розглянуто поняття власного капіталу за національними та міжнародними стандартами. Визначено складові та основні характеристики власного капіталу. Досліджено особливості обліку власного капіталу та його роль у складанні фінансової звітності підприємств. Обґрунтовано доцільність оптимізації власного капіталу.

Ключові слова: власний капітал, складові власного капіталу, національні стандарти, міжнародні стандарти, структура власного капіталу.

В статье рассмотрено понятие собственного капитала по национальным и международным стандартам. Определены составляющие и основные характеристики собственного капитала. Исследованы особенности учета собственного капитала и его роль в составлении финансовой

отчетности предприятий. Обоснована целесообразность оптимизации собственного капитала.

Ключевые слова: собственный капитал, составляющие собственного капитала, национальные стандарты, международные стандарты, структура собственного капитала.

The concept of equity capital according to national and international standards is considered in the article. Constituents and basic characteristics of equity capital are determined. Features of account of equity capital and its role in the preparation of financial statements of enterprises are studied. The expediency of optimization of equity capital is substantiated.

Key words: equity capital, constituents of equity capital, national standards, international standards, own capital structure.

Постановка проблеми. У ринкових умовах процес обліку власного капіталу та відображення його у фінансовій звітності, встановлення раціонального співвідношення різних джерел фінансування та ефективність управління капіталом набуває особливого значення. Розглядаючи та аналізуючи дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених, доцільно підкреслити важливість обліку та відображення у фінансовій звітності власного капіталу для ефективної діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених присвячено проблемам обліку власного капіталу підприємств. Проблеми формування та управління структурою капіталу, її впливу на кінцеві результати діяльності підприємства досліджені у працях М. Білик, І. Бланка, Г. Кірейцева, Л. Коваленко, А. Поддєрьогіна, Л. Ремньової, Є. Рясних, В. Савчука, В. Суторміної, О. Терещенка, Ю. Брігхема, Дж. Ваховича, У. Шарпа та інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення обліку власного капіталу та його відображення у фінансовій звітності за національними та міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою стійкого росту та фінансової стабільності кожного підприємства виступає їх власний капітал. Питання обліку та відображення у звітності власного капіталу на сучасному етапі належать до найбільш важливих економічних проблем, дозволяючи користувачам бухгалтерської звітності визначити фінансові можливості підприємства на короткостроковий період та довгострокову перспективу. Ця проблема загострюється у зв'язку

з відсутністю чіткого та однозначного визначення поняття власний капітал.

У сучасній економічній науці капітал визначається, як «блага довготривалого використання, створені людиною для виробництва товарів і послуг». Таке визначення капіталу є загальною основою для різних економічних категорій, що використовуються в економічній літературі. Проте, сучасні вітчизняні вчені мають різні підходи до трактування економічної категорії капіталу.

Деякі автори розуміють капітал підприємства, як всю власність, що знаходиться в його розпорядженні, сформовану як за рахунок власних, так і за рахунок позикових коштів. Другий підхід до визначення капіталу заснований на виключенні із загальної валюти балансу тільки короткострокової кредиторської заборгованості не фінансового характеру (товарного кредиту, що надається постачальниками). Третій підхід при визначенні обсягу капіталу підприємства не включає короткострокові зобов'язання, залишаючи в його складі тільки активи, сформовані за рахунок власного (акціонерного) капіталу і довгострокових фінансових зобов'язань.

Також необхідно зазначити, що розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства загалом, слід у першу чергу відзначити такі його характеристики:

– капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід, таким чином капітал може виступати у формі позикового капіталу, який відповідає за формування прибутків підприємства не у виробничій (операційній), а у фінансовій (інвестиційній) сфері діяльності;

– капітал підприємства є основним чинником виробництва, у економічній теорії виділяють три

основні чинники виробництва, які забезпечують господарську діяльність виробничих підприємств – капітал, землю та інші природні ресурси, трудові ресурси. Саме цим ресурсам у системі формування капіталу належить головна роль, оскільки цей капітал об'єднує усі ці чинники в єдиний комплекс;

– капітал підприємства є головним вимірювачем його ринкової вартості, у цій якості виступає насамперед власний капітал підприємства, визначальний обсяг його чистих активів. У той же час обсяг власного капіталу, що використовує підприємство характеризує одночасно і потенціал залучення ним позикових фінансових коштів, що забезпечують отримання додаткового прибутку, в сукупності з іншими факторами, що мають не таке велике значення, це формує базу оцінки ринкової вартості підприємства;

– капітал є головним джерелом формування добробуту його власників. Він забезпечує необхідний рівень цього добробуту як у поточному періоді, так і у перспективі, споживана в поточному періоді частина капіталу виходить з його складу, вона спрямовується на задоволення поточних потреб його власників (тобто перестає виконувати функції капіталу), накопичувана частина повинна забезпечити задоволення потреб його власників в подальшому періоді, тобто формує рівень майбутнього їх добробуту;

– динаміка капіталу підприємства є найважливішим вимірювачем рівня ефективності його господарської діяльності, здатність власного капіталу до самостійного зростання швидкими темпами характеризує високий рівень формування і ефективний розподіл прибутку підприємства, його здатність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел, у той же час зниження обсягу власного капіталу свідчить, зазвичай, про неефективну, збиткову діяльність підприємства.

Власний капітал є одним із найістотніших і найважливіших показників, що виконує такі функції: самостійності і влади; відповідальності і захисту прав кредиторів; довгострокового кредитування; фінансування ризику; кредитоспроможності; компенсації понесених збитків; розподілу доходів і активів.

Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» поняття «власний капітал» трактується, як частка в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Міжнародні стандарти детально не регламентують питання обліку власного капіталу у силу специфічності національних законодавств, що визначають вимоги до формування власного капіталу для різноманітних форм організації бізнесу і, відповідно, відмінностей національних правил його обліку.

Національні стандарти передбачають обчислення власного капіталу шляхом зменшення вартості активів на суму зобов'язань підприємства на

звітну дату. Загалом така послідовність відповідає МСФЗ, оскільки згідно з п. 4.4 Концептуальної основи капітал визначається, як частка в активах підприємства, яка залишається після того, як будуть погашені всі його зобов'язання. Проте, на відміну від НП(С)БО, міжнародні стандарти трактують власний капітал, як чистий капітал або чисті активи суб'єкта господарювання, адже вони є базовим джерелом фінансування. Достовірне та повне висвітлення у фінансовій звітності величини та складових власного капіталу є принциповим для оцінки ефективності підприємства та прийняття подальших інвестиційних рішень як власниками, так і користувачами звітності.

Величина власного капіталу будь-якого підприємства часто є визначальною для встановлення того, наскільки підприємство може здійснювати безперервну діяльність і наскільки ця діяльність забезпечена власними, а не запозиченими джерелами фінансування. Розкриття інформації про стан і зміни власного капіталу у звітності дозволяє управлінському персоналу оцінювати фінансову незалежність підприємства і напрями подальших управлінських рішень, а користувачам – робити висновок про рівень майстерності менеджерів розпоряджатися ввіреними їм ресурсам та довіру інших суб'єктів господарювання.

Власний капітал в обліку має свою класифікацію. Згідно НП(С)БО 1 структура власного капіталу підприємства має вигляд: зареєстрований капітал; капітал у дооцінках; додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток (непокритий збиток); неоплачений капітал; вилучений капітал.

До складу власного капіталу включаються за міжнародними стандартами відносять: кошти, внесені акціонерами (зареєстрований або статутний капітал); нерозподілений прибуток; резерви, які відображають асигнування нерозподіленого прибутку. У міжнародній практиці виділяють нормативні резерви, тобто передбачені законодавством та ненормативні (створені на основі рішення власників підприємства, наприклад, фонди соціального чи виробничого розвитку підприємства); резерви, які відображають коригування збереження капіталу (до них можуть належати суми дооцінок або сума емісійного доходу).

Відображення інформації про власний капітал у фінансовій звітності за національними стандартами майже не відрізняється від міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Основною відмінністю є те, що за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку є обов'язковим лише розкриття інформації про випущений капітал та резерви, а статті власного капіталу є згрупованими і носять рекомендований характер.

У національних та міжнародних стандартах обліку власний капітал зазначається, як один з основних елементів фінансової звітності. Вели-

чина та структура власного капіталу мають принципове значення для управлінського персоналу та користувачів фінансової звітності.

Інформація про зміни у власному капіталі за міжнародними стандартами розкривається у спеціальній формі звітності – звіті про зміни у власному капіталі, а за національними – у звіті про власний капітал. Власний капітал підприємства у фінансовій звітності показує підсумок першого розділу пасиву балансу, тобто перевищення балансової вартості активів підприємства над його зобов'язаннями. Основними складовими власного капіталу є статутний капітал, додатковий і резервний капітал, нерозподілений прибуток.

Найбільш зацікавленими особами у повній інформації про капітал є акціонери, які купують акції підприємства на ринку. Тому поняття власного капіталу в міжнародній практиці розглядається переважно стосовно акціонерних компаній.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте, суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування. Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у статутний фонд) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана їм безплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам. До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Формування фінансових ресурсів підприємства здійснюється за рахунок власних та запозичених коштів, сукупність яких у свою чергу є складовою структурою капіталу підприємства.

У міжнародній практиці доходи і витрати, що виникають у результаті поточної діяльності компанії за звітний період, спочатку відображаються у звіті про прибутки та збитки. Різниця між ними являє собою чистий прибуток (збиток) за звітний період, який потім переноситься в баланс. Чис-

тий прибуток, зароблений компанією за весь час її функціонування, формує накопичений чистий прибуток, який частково може бути розподілений між власниками, наприклад, в якості дивідендів (при прийнятті рішення про виплату дивідендів та частина накопиченого прибутку, що буде виплачений, переходить з розряду власного капіталу в розряд зобов'язань, за винятком дивідендів у вигляді власних акцій), або зарезервований на певні цілі. Частина, що залишилася, на використання якої немає ніяких обмежень, являє собою накопичений нерозподілений чистий прибуток. Таким чином, доходи і витрати, визнані спочатку в звіті про прибутки та збитки, будуть відображені в балансі у складі власного капіталу, як накопичений нерозподілений чистий прибуток і резерви.

Накопичений нерозподілений чистий прибуток являє собою величину заробленого капіталу, яка може бути розподілена між власниками.

Обсяг власного капіталу залежить від фінансових можливостей підприємства та обраної ним політики щодо структури капіталу. Відповідно процес та порядок формування власних коштів підприємства залежить як від виду діяльності суб'єкта господарювання, так і від завдань управління ним та напрямкам його оптимізації.

У ринкових умовах процес формування капіталу, оптимізація його структури, встановлення раціонального співвідношення різних джерел фінансування та ефективність управління капіталом набуває особливого значення.

Тому надзвичайно актуальним завданням є формування найбільш прийнятної структури капіталу підприємства з метою забезпечення його подальшої ефективної діяльності.

Результативність господарювання підприємства залежить від ефективного управління капіталом підприємства. Запорукою такого управління є оптимізація структури капіталу. Оптимальна структура капіталу являє собою співвідношення використання власних і позикових засобів, при якому забезпечується ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість.

Саме тому одним із головних завдань кожного керівника має бути формування найбільш прийнятної структури капіталу підприємства задля його подальшої ефективної діяльності. У зв'язку з цим у сучасних умовах господарювання зростає роль аналізу структури капіталу підприємства, метою якого є ефективне і стабільне функціонування підприємства. Отже, керівництву підприємства необхідно чітко визначити, за рахунок яких фінансових ресурсів буде сформований капітал підприємства. Адже саме від цього в майбутньому буде залежати стан і результати діяльності підприємства.

Якщо підприємство використовує тільки власний капітал, воно має найвищу фінансову стійкість (коефіцієнт автономії в такому разі дорівнює одиниці), проте, обмежує темпи власного розвитку (оскільки не може забезпечити в періоди сприятливої кон'юнктури ринку формування необхідного додаткового обсягу активів) та не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал.

Економічна сутність капіталу свідчить про його об'єктивну необхідність для забезпечення ефективною діяльністю підприємства. Така необхідність визначається наступними моментами. Механізм організації фінансово-інвестиційної, виробничо-збутової та іншої діяльності обґрунтовує необхідність існування капіталу. З цієї точки зору фінансовий капітал (грошові засоби, які можуть бути використані для придбання або створення капіталу, вкладеного у справу, який працює, як джерело доходу у вигляді засобів виробництва, необхідний підприємству для здійснення процесу фінансування господарської діяльності. Для державної реєстрації підприємству необхідний власний фінансовий капітал. Необхідність також обґрунтована виходом на проектні показники розвитку і розміри підприємства. Створенням фінансових умов, що сприятимуть підвищенню добробуту власників підприємства. Можливістю розширення масштабів господарської діяльності підприємства. Формуванням можливостей задовольнити зростаючі потреби найманих робітників. Генерування умов розвитку загальної економічної системи держави, обумовлено через фінансовий капітал, його формування, використання та відтворення, відбувається реалізація інтересів не тільки підприємців, але і держави, а тому і всього суспільства загалом.

Оптимізація структури капіталу підприємства є важливим фактором розвитку національної економіки країни та її ринкової трансформації, а також, як об'єктивно існуюча економічна категорія забезпечує процес фінансування господарської діяльності будь-якого підприємства.

Проблема ефективного використання та формування капіталу підприємства повинна вирішувати питання про склад і структуру цього капіталу, обсяг потреби у ньому, джерела додаткового капіталу, кінцевої структури капіталу підприємства, ступеня його цільового використання, та про фінансовий результат діяльності підприємства. Отже, основною метою формування капіталу є забезпечення задоволення потреби в придбанні активів необхідних підприємству і оптимізації структури капіталу з метою забезпечення умов ефективного його використання.

Також важливо, що оптимальна структура капіталу підприємства в реальних умовах господарювання, незважаючи на спроби об'єктивізації, так або інакше є швидше суб'єктивним параметром,

і повинна встановлюватися за допомогою власного досвіду в розрізі кожного конкретного підприємства окремо. Тільки на основі аналізу чинників, що впливають на вибір джерел фінансування, практичних рекомендацій і спеціальних розробок з обґрунтування вибору структури капіталу, а також з урахуванням особистого досвіду керівництва підприємства може виробити оптимальну структуру капіталу, що дозволяє встановити динамічну рівновагу між ризиком і доходом, що у свою чергу дозволяє максимізувати сумарну вартість підприємства як бізнесу і мінімізувати витрати із залучення капіталу.

Висновки з проведеного дослідження. Існують незначні відмінності у складі та структурі власного капіталу за національними стандартами обліку та міжнародними стандартами. Впровадження міжнародних стандартів обліку і звітності надасть можливість залучити додаткові іноземні інвестиції. Удосконаленням системи управління капіталом підприємства, зокрема, його формуванням, використанням оптимізацією структури та узгодженістю з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку є забезпечення задоволення потреби у придбанні активів необхідних підприємству і оптимізації структури капіталу з метою забезпечення умов ефективного його використання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України: – Режим доступу: <http://msfz.minfin.gov.ua>
2. Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. В. Жолнер; Київський національний університет. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 365 с.
4. Бондина Н. Н. Обеспечение оптимальной структуры источников формирования финансовых ресурсов / Н. Н. Бондина // Нива Поволжья. – 2014. – № 1. – С. 115–122.
5. Викиданець І. В. Методи оптимізації структури капіталу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://docs.google.com/viewer? a=v&q=cache:_qIYO7nZ7VgJ:www.nbu.gov.ua/portal/Soc – 25.09.2013.
6. Давыдова Л. В. Особенности формирования структуры капитала предприятия / Л. В. Давыдова, С. А. Ильинская // Финансы и кредит. – 2009. – № 47. – С. 42–52.
7. Довгань Л. П. Визначення оптимальної вартості структури капіталу та мінімізація ризиків залучення позикових коштів у акціонерних товари-

ствах / Л. П. Довгань // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 12. – С. 26–34.

REFERENCES:

1. Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku «Podannia finansovoi zvitnosti» [iz zminamy ta dopovnenniamy] [Elektronnyi resurs] // Ministerstvo finansiv Ukrainy: [sait]. – Rezhym dostupu: <http://msfz.minfin.gov.ua> – Nazva z ekrana.
2. Natsionalne Polozhennia (Standart) bukhhalterskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti» // Verkhovna Rada Ukrainy: [sait]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua> – Nazva z ekrana.
3. Zholner I.V. (2014) Finansovyi oblik za mizhnarodnymi ta natsionalnymi standartamy: navch. posib.

dlia stud. vyshch. navch. zakl. / I.V. Zholner; Kyivskiy natsionalnyi universytet. – K.: Tsentri uchbovoi literatury, pp. 365 (in Ukrainian).

4. Bondyna N.N. (2014) Obespechenye optimalnoi struktury ystochnykov formyrovaniya finansovykh resursov / N.N. Bondyna // Nyva Povolzhia, pp. 115–122 (in Ukrainian).

5. Davidova L.V. (2009) Osobennosti formyrovaniya struktury kapytala predpriyatiya / L.V. Davidova, S.A. Ylynskaia // Fynansy y kredyt, pp. 42–52 (in Ukrainian).

6. Dovhan L. P. (2013) Vyznachennia optimalnoi vartosti struktury kapitalu ta minimizatsiia ryzykiv zaluchennia pozhykovykh koshtiv u aktsionermykh tovarystvakh / L.P. Dovhan // Aktualni problemy ekonomiky, pp. 26–34 (in Ukrainian).

Falchenko E.O.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economic Analysis and Accounting,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

EQUITY ACCOUNTING ACCORDING TO NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS

The process of accounting of equity capital in market conditions, optimization of its structure, establishment of rational correlation of different sourcing, and efficiency of management a capital takes on a special significance. Examining and analysing research of foreign and home scientists, it is expedient to underline the importance of account and reflection in the financial reporting of equity capital for the effective activity of an enterprise.

The basis of steady growth and financial stability of each enterprise is their equity capital. Issues of accounting and reflection in the accounting of equity capital at the present stage are among the most important economic problems, allowing users of financial statements to determine the financial capabilities of the enterprise in the short-term and long-term perspective.

Equity capital is one of the most substantial and major indexes that executes the following functions: independence and power; responsibility and defence of creditors' rights; long-term crediting; financing of risk; solvency; indemnifications for sustained loss; allocation of profits and assets.

The reflection of information about equity capital in the financial reporting by national standards does not almost differ from the international standards of record-keeping. A basic difference is that, according to the international standards of accounting, obligatory only is the disclosure of information about the produced capital and backlogs, and the articles of property assets are grouped and have a recommended character.

In the national and international standards of accounting, equity is marked as one of the basic elements of the financial reporting. A size and structure of own capital have a fundamental value for the managerial staff and users of the financial reporting.

Information on changes in equity in accordance with international standards is disclosed in a special form of reporting – statement of changes in owner's equity, and by national – statement of owner's equity.

Economic essence of capital testifies to its objective necessity for providing effective activity of the enterprise. Such a necessity is determined by next moments. The mechanism of the organization of financially-investment, productive-sale, and other activity grounds the necessity of the existence of capital. From this point of view, financial capital (monetary resources, which can be used for the acquisition or creation of capital, inlaid in business, which works as a source of profit as capital goods, necessary to the enterprise for the realization of the process of financing of economic activity. For the state registration, the company needs its own financial capital. The necessity is also justified by the turning out to the project development indicators and size of the enterprise; creation of financial conditions that will increase the welfare of the owners of the enterprise; by the possibility of expanding the business activity of the enterprise; formation of opportunities to meet the growing needs of hired workers. Generation of conditions for the development of the general economic system of the state is determined by financial capital, its formation, use and reproduction, the realization of interests of not only entrepreneurs but also of the state and, therefore, of society as a whole.